Israël na Gaza.
(2) 'Geweldige' verhalen in de bijbel: een casestudy

Lezing

In Refidim werd Israël aangevallen door de Amalekieten. Toen zei Mozes tegen Jozua: 'Kies een aantal mannen uit en trek met hen tegen Amalek ten strijde. Ikzelf zal morgen op de top van de heuvel gaan staan, met in mijn hand de staf van God.' Jozua deed wat Mozes hem had opgedragen en trok tegen Amalek ten strijde, en Mozes ging naar de top van de heuvel, samen met Aäron en Chur. Zolang Mozes zijn arm opgeheven hield, was Israël de sterkste partij, maar liet hij zijn arm zakken, dan was Amalek de sterkste. Toen Mozes' armen zwaar werden, legden Aäron en Chur een steen bij hem neer, zodat hij daarop kon gaan zitten. Zelf gingen ze aan weerszijden van hem staan, om zijn armen te ondersteunen. Daardoor konden zijn armen opgeheven blijven totdat de zon onderging. Zo versloeg Jozua het leger van Amalek tot de laatste man. De HEER zei tegen Mozes: 'Leg deze overwinning in een oorkonde vast, zodat niemand die ooit zal vergeten, en overtuig Jozua ervan dat Ik ervoor zal zorgen dat niets onder de hemel nog aan het volk van Amalek herinnert.' Toen bouwde Mozes een altaar, en hij noemde het 'De HEER is mijn banier'. Hij zei: 'Omdat Amalek de hand heeft durven opheffen tegen de troon van de HEER, zal de HEER strijd voeren tegen Amalek, in alle komende generaties.'
(Ex 17,8-16)

Vergeet niet wat de Amalekieten u hebben aangedaan tijdens uw tocht uit Egypte. Toen u uitgehongerd en uitgeput was hebben ze gewetenloos, zonder enig ontzag voor God, de achterhoede overvallen, waar de zwaksten zich bevonden. Vergeet het niet! En wanneer straks de HEER, uw God, u rust heeft gegeven in het land dat u als grondgebied van Hem krijgt, door u te verlossen van de vijanden die u omringen, zorg er dan voor dat niets onder de hemel nog aan het volk van Amalek herinnert.
(Deut 25,17-19)

Dit zegt de HEER van de hemelse machten: Ik ben niet vergeten wat Amalek Israël heeft aangedaan: het heeft Israël de weg versperd bij zijn tocht uit Egypte. Trek daarom op tegen de Amalekieten en versla ze. Wijd al hun bezittingen onvoorwaardelijk aan de HEER. Spaar ze niet, maar dood alles en iedereen: mannen en vrouwen, kinderen en zuigelingen, runderen en schapen, kamelen en ezels.'
(1 Sam 15,2-3)

Overweging

Beste vrienden,

De huidige reeks lezingen en overwegingen werd bedacht onder de druk van het onnoembare leed en onrecht in Gaza en geheel Palestina. Mijn bedoeling is om na te gaan wat een oud verhaal uit de Joodse Bijbel, het Eerste Testament, ons in deze omstandigheden kan leren, of sommige verhalen moeten geschrapt worden, of ze misbruikt worden, wat wij er misschien nog kunnen mee doen. Mijn gedachten gingen naar het verhaal van Amalek, een bloedstollend verhaal in naam van Jahweh. Politiek, laat staan oorlog in naam van God, daar heb ik een enorme hekel aan, dan liever helemaal geen God, maar ik maakte deze keuze omdat het thema Amalek in de eerste dagen na de aanval van Hamas door Netanyahu publiek werd aangehaald – en misbruikt – om zijn komende strafexpeditie aan te kondigen en te verrechtvaardigen. Toevallig kende ik dit gruwelijke verhaal en wie het kende wist toen reeds wat er zich sindsdien tot de dag van vandaag zou voltrekken. En ondanks de schijn van extreme wreedheid wou ik nagaan of er toch veel intense lessen uit deze teksten te trekken zijn.

Het verhaal van Amalek is niet, zoals een aantal andere, het verhaal van veldslagen ter verovering van het 'beloofde land' maar een zoveelste verhaal van '*goed en kwaad*' en hoe daarmee om te gaan. De Amalekieten zijn in de Joodse bijbel de verpersoonlijking, het symbool, van het absolute kwaad, zoals dat overigens ook in sprookjes gebeurt, en dat kwaad moet dan ook met wortel en tak uitgeroeid worden "*tot er zelfs geen herinnering aan overblijft*".

Eerste les: *Waarom zijn de Amalekieten symbool van het kwaad?*
Omdat zij, zoals werd voorgelezen, de Israëlieten op een laffe manier hebben aangevallen, in de rug en op een ogenblik dat zij vermoeid en zwak waren maar vooral omdat zij de zwakkeren onder hen, de vrouwen en kinderen ook hebben aangevallen. De bescherming van de zwakkere, de zorg voor vrouwen en kinderen, is, zo las ik bij Karen Armstrong, in de geschiedenis van de humane cultuur en de godsdiensten, de grote omslag die de Joodse religie heeft gebracht: het godsbeeld van Jahweh als beschermer van de zwakken, Jahweh die de Israëlieten de Thora heeft geschonken. Als Jahweh dikwijls ook een sterke, winnende god is dan is het in functie daarvan. Het geweld in deze verhalen staat in functie van hun echte uitverkiezing en wijst op de weerstand die men zal ondervinden op de weg naar het beloofde land van rechtvaardigheid en mededogen.

Tweede les*: Leg niet het 'kwaad' bij de ander*.
Letterlijk gelezen wordt het kwaad hier wel bij het andere volk gelegd. De Amalekieten zijn de vijand. Het volk en hun leider staan symbool voor het absolute kwaad. Lees echter liever als volgt: in dit verhaal leert het volk van Israël wat het echte 'kwaad' is, zoals daarnet gezegd: het niet zorgen voor de zwakkeren. Denk hierbij ook over de '*andere in jezelf*'.
"There is a crack in everything" zingt Leonard Cohen. Denk er bijvoorbeeld aan hoe lastig het is om armen, verslaafden, gevangenen níet te misprijzen, om eigen voordeel, privileges en verworven rechten op te geven voor een meer algemeen belang, om gratuit tijd en ruimte te geven aan wie in de problemen zit. De ideeën en het verlangen zijn uitstekend, de praktijk kan weerbarstig zijn.

Derde les: *Denk eraan dat de strijd nooit gestreden is*.
Dit wordt mooi getekend in het verhaal van Mozes: *"En zolang Mozes zijn armen opgeheven hield waren de Israëlieten aan de winnende hand. Maar liet hij zijn armen zakken dan won Amalek"*. Na de viering van De Lier gaan we enthousiast de behoeftigen helpen en al onze belastingen betalen, het klimaat vooruithelpen, enkele dagen later komt de confrontatie en het alibi: "ik wil wel goed zijn maar niet naïef, anderen doen het ook, al die profiteurs en de hardwerkende Vlaming". En overschat jezelf niet: *"tenslotte werden Mozes armen moe. Toen haalden ze een steen voor hem waar hij op ging zitten. Aaron en Chur ondersteunden zijn armen, elk aan één kant".* De wens om gratuit goed te zijn is een vermoeiende uitdaging en wordt slechts volgehouden met steun van de mensen om je heen, is het van niet de gehele bevolking, dan tenminste met de sympathie en de hulp van vrienden en naaste gemeenschap.

Vierde les: *Wanneer mag je denken geslaagd te zijn*?
Wanneer ben je in het 'beloofde land' terechtgekomen? Ik citeer: *"Als Jahwe uw God u dan in het land dat Hij u in eigendom geeft rust heeft verleend van alle vijanden in uw omgeving, dan moet gij de herinnering van Amalek (*van het kwade*) onder de hemel wegvagen. Vergeet dat nooit"*. De rust van de vijanden in de omgeving kan ook de rust van de vijand in uw eigen hoofd zijn. Dit is naar mijn aanvoelen een cruciale zin in dit verhaal waardoor het geen genocidaal verhaal is: de opdracht om het volk van de Amalekieten uit te roeien, vrouwen en kinderen en al hun goederen en rijkdom incluis, betekent dat de overwinning op het kwade, de strijd om gerechtigheid, mededogen en vrede,

slechts mogelijk is als men de “herinnering” aan dat kwade kwijt is, laat ons met andere woorden zeggen: als men de smaak of het verlangen, de verleiding tot wat ons afleidt van het streven naar een rechtvaardige wereld kwijt is. “Leid ons niet in beproeving”. In het beloofde land behoort de neiging om het eigenbelang te stellen boven de zorg voor de zwakken niet meer tot je identiteit. Tabula rasa. Alles wordt nieuw!

Ten laatste: *Probeer niet te profiteren van de tegenslag van een ander*.
Saul krijgt de opdracht de Amalekieten totaal te vernietigen, met al hun bezittingen. Hij roeit dan wel het hele volk uit maar spaart de koning en de schatten; “*maar hij en zijn mannen spaarden Agag en de beste en vetste schapen, runderen en lammeren, alles wat waardevol was*”. Jahweh reageert woedend aan en laat hem als koning afzetten. Hij is niet meer de geschikte man om het volk van Israël, het volk van de Thora, in het beloofde land te leiden en hij verdwijnt van het toneel. Ook vandaag lijkt dit zeer actueel en zien we hoe machtigen en pooiers allerhande pogen zich zonder schaamte te verrijken op kosten van allerlei slachtoffers. Als je wil strijden tegen het kwaad, als je wil ijveren voor rechtvaardigheid, zorg en mededogen, zorg dan dat het gratuit is.

Slotbeschouwing: Op de Nederlands tv zag ik de documentaire: ‘Het geweten van Israël’. Het was ontroerend om zien hoe een kleine minderheid Israëli’s, te midden van een massa volk die hen beschimpt en uitsluit, eventueel gevangen zet, hoe er een kleine minderheid is die zich vertwijfeld, soms wenend afvraagt hoe Israël een volk zonder ziel is geworden, hoe zij hun uitverkiezing hebben verspeeld.

Zolang zij er nog zijn is niets verloren, zolang wij het beloofde land nog weten liggen, kan de beloofde rust ons gegund zijn.

Jacques Goethals
De Lier, Brugge, 26 oktober 2025